

[REDACTED]

MINISTERIE VAN DEFENSIE

Militaire Inlichtingendienst

Postbus 20701
2500 ES 's-Gravenhage

Aan:

- Zie verzendlijst

Telefoon [REDACTED] - [REDACTED]
Telefax [REDACTED] - [REDACTED]

Uw brief	Uw kenmerk	Ons nummer	Datum
		Dis/94/153/531	10 maart 1994

Onderwerp: CVIN-bijdrage

1. In bijlage bied ik U aan de MID-bijdrage ten behoeve van de CVIN-vergadering van 17 maart 1994.
2. Zonder bijlage is deze brief ongerubriceerd.

Hoofd Militaire Inlichtingendienst

[REDACTED]

Commandeur

Bijlagen
één

Bezoekadres
Kalvermarkt 28
's-Gravenhage

Doorkiesnummer
[REDACTED]

Verzoeken bij beantwoording datum, nummer en onderwerp te
vermelden

[REDACTED]

[REDACTED]

Verzendlijst behorende bij brief nr. DIS/94/153/531 d.d. 10 maart 1994

Aan:

Exemplaar nr:

Voorzitter CVIN	1
Hoofd BVD t.a.v. dhr [REDACTED]	2
BuZa/DAV	3
BuZa/Plv. DGPZ t.a.v. Mr. [REDACTED]	4
Plv. Hoofd MID/KM	5
Plv. Hoofd MID/KL	6
Plv. Hoofd MID/KLu	7

Intern:

MID-Archief	8
MA-D/Administratie en tevens roulatie exemplaar	9

voor: HMID
HAI
HMA
HPEA

Bijlagen
één

Bezoekadres
Kalvermarkt 28
's-Gravenhage

Doorkiesnummer
[REDACTED]

Verzoeken bij beantwoording datum, nummer en onderwerp te vermelden

[REDACTED]

[REDACTED]

Bijlage behorende bij brief nr. DIS/94/153/531 d.d. 10 maart 1994

CVIN-BIJDRAGE van de Militaire Inlichtingendienst d.d. 17 maart 1994

DEFENSIE-UITGAVEN RUSLAND

Samenvatting/Conclusie

Volgens Russische functionarissen zal er de komende jaren naar gestreefd worden om 5% van het Bruto Nationaal Produkt aan defensie te besteden. In 1993 was dit nog ca. 7%. Men lijkt er echter op te rekenen dat in de eerstkomende jaren de economie weer een forse groei te zien zal geven. Daardoor zouden de reducties van de militaire uitgaven in de visie van Russische Defensievertegenwoordigers in de praktijk beperkt kunnen blijven. Westerse prognoses betreffende de Russische economie zijn overigens aanzienlijk somberder. Volgens Westerse schattingen is bovendien de Russische militaire begroting niet volledig. Een groot aantal militaire uitgaven is opgenomen in civiele begrotingsposten of buiten de staatsbegroting gehouden. Daardoor ligt de Russische defensielast in feite aanzienlijk hoger (11 - 12% van het Bruto Nationaal Produkt).

Vorig jaar is de daling van de militaire uitgaven volgens officiële Russische cijfers achtergebleven bij de teruggang van het Bruto Nationaal Produkt. De aanschaffingsuitgaven zijn volgens de Russische opgave enigszins teruggelopen ten opzichte van het (reeds lage) niveau van 1992. In de regeringsplannen was een (lichte) stijging van deze uitgaven voorzien. In het officiële defensie-budget spelen personeelsgeoriënteerde uitgaven een hoofdrol.

Hoewel men van Russische zijde verklaarde ervoor begrip te hebben dat op politieke en economische gronden (ook) in 1994 een verdere reductie van de defensie-uitgaven noodzakelijk werd geacht, had men grote twijfels of nieuwe bezuinigingen op korte termijn konden worden gerealiseerd. In de praktijk werd voor wat betreft de meeste bestedingscategorieën gepleit voor een stabilisatie of zelfs een reële verhoging van de uitgaven. Dit gold zeker voor de personeelsuitgaven. De financiële voordelen van de personeelsreducties in de krijgsmacht zullen pas op enige termijn merkbaar worden, zo werd van Russische zijde gesteld.

Het planningsproces wordt ernstig bemoeilijkt door de hoge inflatie (900% op jaarbasis in 1993). Voor dit jaar wordt nog gewerkt met kwartaalbegrotingen en maandelijkse betalingen door het Ministerie van Financiën. Dit Ministerie speelt een centrale rol in het planningsproces en had in 1993 het defensie-apparaat in grote problemen gebracht. Aan Defensie toegewezen middelen waren regelmatig niet of met vertraging uitbetaald om zo het begrotingstekort beheersbaar te houden. Hierdoor moest zelfs de uitbetaling van militaire salarissen maandenlang worden gestaakt en waren veel defensie-bedrijven in ernstige (financiële) problemen gekomen. Inmiddels waren extra gelden beschikbaar gesteld voor de betaling van de nog uitstaande rekeningen aan de defensie-industrie.

Van Russische zijde werd het Westen/de NAVO verweten de conversie van delen van de defensie-industrie naar civiele produktietaken onvoldoende te ondersteunen. Massa-ontslagen in de

[REDACTED]

Russische defensie-industrie als gevolg van het falen van conversie zou ernstige politieke consequenties kunnen hebben, zo werd gewaarschuwd.

Defensiebegroting 1993/1994

De indeling/opmaak van de Russische defensiebegroting diende, aldus de Russische gesprekspartners, "nog in overeenstemming te worden gebracht met internationale normen" (met inbegrip van de internationaal aanvaarde VN-categorisering) om internationale vergelijkingen mogelijk te maken. Doordat onder invloed van de turbulente politieke ontwikkelingen en de economische crisis de defensiebegrotingen de afgelopen jaren pas in een zeer laat stadium waren goedgekeurd en/of (onder invloed van de hoge inflatie) veelvuldig waren herzien, was men daaraan nog niet toegekomen.

De defensiebegroting wordt onderverdeeld in een zestal hoofdcategorieën: aanschaffingen; militair onderzoek en ontwikkeling (R & D); faciliteitenbouw en infrastructuur; personeel en operationele - en onderhoudsuitgaven (O & M); pensioenen; en Ministerie van Nucleaire Energie (o.m. voor de productie van nucleaire ladingen). Opgemerkt werd dat de kosten voor de eerste vier hoofdcategorieën voor rekening van het Ministerie van Defensie zijn, terwijl de uitgaven voor pensioenen en nucleaire ladingen ten laste komen van het Ministerie van Financiën (MinFin). De categorie "personeel en operationele - en onderhoudsuitgaven" kent een groot aantal subcategorieën waaronder salarissen (van militair en civiel personeel), uitgaven voor voeding, kleding, vakantieverblijven voor defensiepersoneel, kinderopvang, reparatie van uitrusting en bewapening, transport, brandstof, gebruik van communicatiemiddelen, voeding, kleding en overige operationele kosten.

Tijdens de besprekingen gaven de Russische functionarissen geen exacte cijfers over de defensie-uitgaven in 1993. Onduidelijk bleef in welke mate de neerwaartse trend van de voorgaande jaren zich in 1993 had voortgezet. Volgens eerste Westerse schattingen zijn de Russische militaire uitgaven vorig jaar echter reël opnieuw fors gedaald. Wel werd van Russische zijde de defensie-inspanning van de Sovjet Unie resp. Russische Federatie in de jaren 1990 - 1993, uitgedrukt als het aandeel van het Bruto Nationaal Produkt (BNP) dat aan defensie werd besteed, weergegeven. Blijkens deze opgave is de omvang van de daling van de militaire uitgaven in ieder geval achtergebleven bij de teruggang van het BNP, waardoor de defensielast zelfs iets is toegenomen:

[REDACTED]

1990: 6%;
1991: ruim 7%;
1992: 6,5%;
1993: 7,1%.

Als doelstelling voor de defensie-inspanning in de komende jaren werd van Russische zijde gesteld, dat gestreefd zal worden naar een defensie-aandeel in het BNP van 5%. De Russische gesprekspartners spraken de verwachting uit, dat de (industriële) produktie in de komende jaren zal gaan groeien en dat het BNP over enkele jaren weer op het niveau van het Russische aandeel in het BNP van de Sovjet Unie in de jaren 1989-1991 zal komen te liggen. Dit veronderstelt echter een zeer krachtige opleving van de Russische economie. Alleen al in de afgelopen twee jaar is het BNP in Rusland met ca. 30% gedaald. Voor 1994 voorzien regeringsprognoses een verdere teruggang met ca. 5%. De Russische verwachting voor de komende jaren is danook zeer opmerkelijk en overoptimistisch te noemen. De voorwaarden voor een hernieuwde economische groei lijken juist nog steeds te ontbreken. Westerse prognoses zijn daarom ook aanzienlijk somberder. Volgens NAVO-schattingen zal de Russische economie de komende 10 jaar het niveau van 1990 nog niet weten te halen.

Van Russische zijde bleek men niet in staat een volledig beeld te geven van de defensie-begroting voor 1994. Onder invloed van de onzekere politieke en economische situatie had men zich moeten beperken tot het opstellen van een begroting voor het eerste kwartaal van dit jaar. In het algemeen verklaarde men van Russische zijde ervoor begrip te hebben dat op politieke en economische gronden een verdere reductie van de defensie-uitgaven noodzakelijk werd geacht. Men had echter grote twijfels of dergelijke nieuwe bezuinigingen op korte termijn konden worden gerealiseerd. In de praktijk bleken de Russische gesprekspartners voor de meeste bestedingscategorieën een stabilisatie van de uitgaven in reële termen te bepleiten of zelfs een uitgavenverhoging noodzakelijk te achten. Dit gold zeker voor de personeelsuitgaven.

Inmiddels stond al vast dat het defensiebudget ook in 1994 vooral een "sociaal" karakter zou dragen: ruim 62% van het totale budget wordt gereserveerd voor personeelskosten en O & M-uitgaven (1993: 60%; 1992: 53%; 1991: 39%). Onduidelijk bleef in hoeverre bij de berekening van de individuele salarissen een volledige aanpassing aan de hoge inflatie plaatsvindt. Het antwoord van Russische zijde op een vraag hierover suggereerde echter dat de prioriteit van de deze uitgavencategorie zo hoog is

[REDACTED]

dat, in het geval men het geplande uitgavenniveau niet dreigde te zullen halen, ten koste van andere categorieën extra gelden beschikbaar zullen worden gesteld: "de president en de regering doen alles wat in hun vermogen ligt om het sociale welvaartsniveau van de militairen te handhaven ... hiervoor zullen andere uitgaven mogelijkserwijs dienen te wijken".

Hoewel men, zoals aangegeven, nog niet beschikte over een militair budget voor geheel 1994 maar slechts over streefcijfers ("napravleniya raskhody", initieel uitgavenpatroon) voor het eerste kwartaal, zou volgens de Russische vertegenwoordigers worden getracht om de aanschaffingsuitgaven dit jaar op het niveau van 1993 te handhaven. In 1993 werd nog slechts 15% van het totale defensiebudget voor aanschaffingen gealloceerd. In 1992 bedroeg het aandeel van de aanschaffingsuitgaven in het officiële budget nog zo'n 18% en in 1991 was dit ruim 35%. Het aandeel van de kosten voor de bouw van faciliteiten en infrastructuur is in de afgelopen drie jaar redelijk stabiel gebleven op een niveau van zo'n 12 - 13% van het totale defensie-budget.

Voor wat betreft de aanschaffingen werd gesteld, dat in 1993 aanvankelijk was gestreefd naar een stabilisatie van de uitgaven op het (lage) niveau van 1992. Later was van regeringszijde verklaard, dat de aanschaffingsuitgaven in 1993 met 10% zouden stijgen.

[REDACTED]

Volgens officiële cijfers wordt nu nog slechts 10 - 15% van de productiecapaciteit die in het verleden voor militaire doeleinden werd aangewend, hiervoor ingezet.

Onlangs heeft o.a. eerste plaatsvervangend Minister van Defensie [REDACTED] het belang benadrukt van een groter aandeel in de defensie-begroting voor R & D-uitgaven. Naar zijn zeggen zou minstens 10% van de totale defensie-uitgaven hiervoor moeten worden uitgetrokken. In 1991 was dit eveneens 10%. Sindsdien was dit aandeel gezakt tot 6%. De Russische gesprekspartners gaven nu echter te kennen, dat het weliswaar van groot belang was dat het technisch potentieel in de Russische defensie-industrie zoveel mogelijk behouden zou blijven, maar dat het door Kokoshin genoemde streefcijfer waarschijnlijk niet gehaald zou kunnen worden. In ieder geval zal een dergelijk aandeel niet binnen één jaar kunnen worden gerealiseerd gezien de hogere uitgaven in andere bestedingscategorieën, zo werd aangegeven. In de praktijk lijkt dit jaar (opnieuw) fors op de R & D-uitgaven te worden bezuinigd. Er zijn meldingen dat de budgetten voor een groot aantal R & D-instellingen dit jaar aanzienlijk zijn gekort of zelf volledig zijn geschrapt.

Defensieplanning

Gevraagd naar de praktische planningsmogelijkheden in een periode van hoge inflatie (1993 op jaarbasis ca. 900%) stelden de Russische functionarissen, dat bij ontstentenis van jaarbegrotingen wordt gewerkt met kwartaalbegrotingen en maandelijkse betalingen van MinFin en dat de basis voor lange-termijnplanning feitelijk ontbrak. Ten behoeve van de planning van aanschaffingen was weliswaar een bewapeningsprogramma tot het jaar 2005 opgesteld maar dit moest, aldus de Russische gesprekspartners, jaarlijks worden herzien aan de hand van de geldende financiële mogelijkheden en dienovereenkomstig worden "aangepast" (lees: in de praktijk gereduceerd).

[REDACTED]

Het planningsproces van de Russische defensiebegroting vangt aan binnen het Hoofddirectoraat Begroting en Financiën van het Russische Ministerie van Defensie (onder leiding van kolonel-generaal [REDACTED] in samenwerking met de Generale Staf van de Russische strijdkrachten alsmede de verschillende krijgsmachtdeelstaven. Als planningsbasis wordt gebruikt de militaire doctrine, de aan de hand daarvan geschatte aantallen benodigd personeel en de daaraan verbonden kosten voor logistieke ondersteuning, militaire produktie en bouwwerkzaamheden, zo werd gesteld. Wat betreft de geprojecteerde personeelsbehoefte werd door de Russische gesprekspartners opgemerkt dat de reducties in de omvang van de krijgsmacht (tot 1,5 of 2 miljoen man) minder kosten lijken te zullen betekenen, doch dat dit in de praktijk in eerste instantie vaak niet het geval blijkt. Als voorbeeld werden de pensioenregelingen voor militairen toegelicht. Volgens de wet op de militaire pensioenen bezit iedere (onder-)officier na 20 dienstjaren het recht op pensioen en dient na eventueel ontslag gedurende 20 maanden zijn laatst ontvangen salaris voor 100% te worden doorbetaald. De financiële voordelen van personeelsreducties zullen derhalve pas op enige termijn merkbaar zijn. Wel is reeds de behoefte vastgesteld aan personeel dat op contractbasis (als "KVV-ers") tewerk zal worden gesteld en zijn de daarvoor benodigde gelden reeds op de defensiebegroting gereserveerd. Er wordt echter rekening gehouden met de mogelijkheid dat deze fondsen toch niet toereikend zullen blijken te zijn. Op personeelsgebied is er tenslotte nog de kwestie van de terugtrekking van personeel uit Duitsland, de Baltische landen en de landen van het "nabije buitenland". Hierbij doen zich extra kosten voor op het gebied van relocatie en transport maar bovenal voor de bouw van huisvesting voor de verplaatste militairen en hun gezinnen.

Een ander probleem in dit (begin)stadium van het planningsproces bestaat uit het feit, dat rekening dient te worden gehouden met zowel het huidige als het geprojecteerde inflatiepercentage (volgens het Russische Ministerie van Defensie bedraagt het officiële inflatiecijfer nu ca. 20 - 30% op maandbasis). De inflatie-indexcijfers worden door MinFin officieel vastgesteld en aan de overige ministeries, waaronder het Ministerie van Defensie, beschikbaar gesteld. Bij de voorbereiding voor de defensiebegroting van (het eerste kwartaal van) 1994 wordt uitgegaan van de prijzen welke in het vierde kwartaal van 1993 voor specifieke goederen/diensten werden betaald, gecorrigeerd met de te verwachten inflatie tot eind 1994. Indien de inflatie gedurende 1994 hoger zal blijken dan verwacht, hetgeen volgens de Russische zegsliden reeds voor de maand januari het geval was, dan diende het parlement om budgettaire aanpassingen te worden gevraagd.

Een eerste ontwerp-defensiebegroting wordt aldus door het Ministerie van Defensie aan de Ministeries van Financiën en Economische Zaken aangeboden. Binnen de laatstgenoemde ministeries wordt de conceptbegroting bestudeerd in het kader van de gehele staatsbegroting en de te verwachten federale inkomsten en uitgaven. Eventuele meningsverschillen tussen de drie betrokken ministeries dienen in het kabinet te worden opgelost. De ontwerp-begroting wordt daarop binnen het Ministerie van Defensie, in samenspraak met de Generale Staf en de krijgsmachtdeelstaven, verder uitgewerkt en, eventueel, aangepast. De uiteindelijke defensiebegroting wordt tenslotte als onderdeel van de staatsbegroting aan het parlement ter goedkeuring aangeboden. In Rusland vond dit voor de begroting voor het eerste kwartaal van 1994 plaats op 7 februari j.l..

In het gehele planningsproces wordt derhalve een cruciale rol vervuld door MinFin dat, zoals gesteld, de inflatie-index vaststelt. Daarnaast beschikt MinFin over de bevoegdheid om de voor het Ministerie van Defensie geldende totaalcijfers vast te stellen. Volgens Russische zegsliden is dit tot dusverre nog niet gebeurd maar is dat in de toekomst zeker niet uitgesloten "gezien de economische situatie in het land". MinFin is bovendien in de uitvoeringsfase verantwoordelijk voor de daadwerkelijke betalingen welke voor defensiedoeleinden dienen te worden verricht. Dit heeft voor het Ministerie van

[REDACTED]

Defensie vorig jaar ernstige consequenties gehad. In het afgelopen jaar heeft MinFin, in haar streven het begrotingstekort beheersbaar te houden, aan MinDef toegewezen middelen regelmatig niet of met aanzienlijke vertraging uitbetaald. Door de Russische gesprekspartners werd erop gewezen dat als gevolg hiervan de uitbetaling van militaire salarissen tussen april en augustus van het vorige jaar feitelijk moest worden gestaakt.

Bij tal van Russische defensie-ondernemingen heeft met name het optreden van MinFin ertoe geleid dat voor reeds geproduceerde goederen en onderzoekswerkzaamheden nog steeds een aanzienlijk aantal vorderingen op de opdrachtgever (MinDef) open staan. Volgens de Russische opgave bedroeg de totale schuld van de Russische overheid aan het militair-industrieel complex ca. 800 miljard roebel. In 1993 had MinFin, zoals aangegeven, gedurende langere tijd aan MinDef toegewezen gelden slechts gedeeltelijk of met vertraging beschikbaar gesteld om defensie-ondernemingen voor reeds geleverde produkten en/of onderzoekswerkzaamheden te betalen. Daardoor hebben vele bedrijven, teneinde financieel het hoofd boven water te kunnen houden, hun toevlucht moeten zoeken tot (bank) kredieten en de ontbrekende financiële middelen op commerciële basis geleend tegen hoge rente-percentages. De kosten daarvan werden door hen echter doorberekend in de prijzen van hun geleverde produkten. Het eindresultaat was derhalve een nog hogere uitgavenpost voor MinDef.

Daarnaast hebben de gestegen prijzen voor grondstoffen en vooral energie gezorgd voor hoge kostenstijgingen voor de individuele defensie-industrieën. In de contracten tussen het MinDef en de afzonderlijke defensie-industrieën wordt naar verluidt inmiddels rekening gehouden met de hoge inflatie. In de contracten is een clause opgenomen die stelt, dat de vooraf vastgestelde prijzen waartegen de industrie de bestelde goederen zal leveren, op het moment van levering nogmaals zullen worden bekeken "rekening houdend met de inflatiecijfers". Wanneer geen financiële ruimte blijkt te bestaan om de defensie-industrie voor de door de (extra-)inflatie ontstane verliezen te compenseren, zal het MinDef besluiten om "het volume van de aanschaffingen aan te passen" (het bestelde aantal stuks te reduceren), aldus de Russische zegslieden.

De Russische gesprekspartners wezen erop dat sinds september j.l. een zekere verbetering in de financiële situatie was opgetreden doordat MinFin incidenteel extra gelden beschikbaar had gesteld. Weldra zal zich volgens Russische functionarissen een structurele verbetering gaan voordoen door de ondertekening van een decreet door president [REDACTED]. Dit bepaalt dat voor het einde van de maand februari een begin zal worden gemaakt met het beschikbaar stellen van extra gelden voor de betaling van nog uitstaande rekeningen aan de defensie-industrie. Volgens zegslieden zal worden aangevangen met het verrichten van achterstallige betalingen voor leveranties van voedsel, kleding en bewapening, alsmede voor verschillende bouwwerkzaamheden.

Conversie

Volgens een vertegenwoordiger van het belangrijkste conglomeraat van Russische defensie-ondernemingen (Roskomoboronprom) zijn op dit moment nog zo'n 4,4 miljoen mensen werkzaam in ondernemingen die gerekend kunnen worden tot het Russische militair-industriele complex. In totaal zouden er echter zo'n 36 miljoen mensen, ca. 50% van de Russische beroepsbevolking, direct of indirect afhankelijk zijn van de Russische defensieproductie. Dit laatste cijfer werd echter niet nader verklaard en wijkt sterk af van Westerse cijfers.

Wat betreft de conversie van delen van de Russische defensie-industrie naar civiele produktiedoel-einden stelden Russische functionarissen dat daar momenteel zo'n 1000 ondernemingen en ruim 600 onderzoeksinstituten bij zijn betrokken. Het ontbreken van de vereiste financiële middelen vormde

[REDACTED]

het grootste probleem op dit gebied en zorgde er in de Russische visie voor dat het conversievraagstuk nog grotendeels onopgelost was. Deze laatste conclusie wordt door Westerse experts gedeeld. Daarbij speelt overigens niet alleen een gebrek aan geld een rol, maar ook het ontbreken van goede alternatieve (civiele) productieplannen. Verder is in een aantal gevallen conversie van defensiebedrijven op economische en/of technische gronden niet goed mogelijk. Overigens bleef twijfelachtig of de Russische gesprekspartners conversie opvatten als een structurele ombouw van de militaire productiecapaciteit ten gunste van civiele produktietaken, zoals in het Westen gebruikelijk is. In ieder geval werden begrippen als conversie en privatisering, waar volgens officiële publicaties naar verluidd 3/4 van de militaire industrie voor in aanmerking komt, nauwelijks van elkaar onderscheiden.

Sinds de aanname van het StaatsConversieProgramma (SCP) halverwege 1993 is duidelijk geworden dat de ondernemingen zelf voorstellen moeten doen voor conversieprojecten. Ook zal daarbij sprake zijn van concurrentie tussen de verschillende ondernemingen "omdat dit hoort bij de elementen van een markteconomie". De regering dwingt conversie niet af maar helpt daarbij in de eerste plaats door het beschikbaar stellen van fondsen ter ondersteuning van conversieprogramma's, zo werd gesteld. Het SCP onderkent een aantal speerpuntgebieden waar de conversie-inspanning zich op dient te concentreren: luchtvaarttechnologie, machinebouw ten behoeve van de olie- en gasindustrie, woning- en wegebouw, landbouwmachinebouw, communicatie- en informatietechnologie, voedingsindustrie, bosbouw, milieutechnologie.

Van Russische zijde werd gesteld dat het binnen NAVO tot dusverre heeft ontbroken aan ieder beleid betreffende de ondersteuning van de Russische pogingen om (delen van) het militair-industrieel complex voor civiele produktiedoeleinden te herstructureren. Tijdens alle bilaterale gesprekken over dit onderwerp werd volgens de Russen van Westerse zijde telkenmale herhaald dat men het conversieproces in Rusland steunde, doch dit liet -zo stelden de Russische gesprekspartners- onverlet dat tot dusverre iedere concrete vorm van (financiële) hulp of samenwerking was uitgebleven.

Volgens de Russen moest het Westen in het conversie-vraagstuk een cruciale rol spelen. Gezien de grote binnenlands-politieke consequenties van eventuele massa-ontslagen in de Russische defensie-industrie werd het in het belang van het Westen genoemd de Russische conversiepolitiek krachtig te steunen teneinde een dergelijke ontwikkeling te voorkomen. Het conversieprobleem kon door het Westen daarom niet als een zuiver Russische zaak worden afgedaan. Mede gezien de precare positie waarin de economische hervormingspolitiek zich nu bevond na de laatste verkiezingen, was het in de Russische visie van groot politiek belang dat het Westen zich (financieel) mede-verantwoordelijk zou stellen voor het welslagen van de pogingen om (delen van) het Russische militair-industrieel complex voor civiele produktiedoeleinden te herstructureren. NAVO zou hierbij in de Russische visie een rol kunnen spelen als "distributing and advertising agency". De grootste (financiële) hulp-inspanning zal volgens de Russische gesprekspartners echter van individuele Westerse staten dienen te komen. Ook concrete samenwerkingsakkoorden tussen individuele ondernemingen werden van groot belang geacht.

In de binnenlands-politieke discussie spelen, zo werd gemeld, de vooruitzichten voor het Russische militair-industrieel complex een belangrijke rol. Vooral wanneer door verdere reducties van de defensie-begroting het budget voor de aanschaf van militair materieel verder zou afnemen en defensie-ondernemingen in nog grotere financiële moeilijkheden komen te verkeren, zal dit, aldus Russische woordvoerders, door "sommige krachten in het Russische parlement" worden aangewend om de kritiek op de huidige Russische regering op te voeren. In dit verband werd gesteld dat reeds 1,5 miljoen mensen als direct gevolg van het conversieprogramma niet meer in de Russische defensie-

[REDACTED]

industrie werkzaam zijn. Volgens de meeste Westerse analyses is de genoemde vermindering van het aantal werknemers in de militaire industrie overigens primair het gevolg van de scherpe daling van de aanschaffingsuitgaven en teruglopende export-orders. Aan deze ontwikkeling zal naar verwachting voorlopig geen einde komen.